

УДК (477.8)''19'':930.1

Іван Мищак

СТАНОВИЩЕ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ТА БЕССАРАБІЇ У СКЛАДІ РУМУНІЇ ПЕРЕД ПРИЄДНАННЯМ ДО УКРАЇНСЬКОЇ РСР: ІСТОРИОГРАФІЯ

В статтє анализується состояние исследованя отечественными историками проблем пребывания украинских земель в составе Румынии. Отмечено, что большинство специалистов характеризуют политику румынской власти по отношению к украинскому населению, как наиболее дискриминационную среди всех государств, в состав которых входили украинские земли.

Входження українських етнічних територій Північної Буковини та Бессарабії після Першої світової війни до складу Румунії та політика цієї держави щодо українців протягом більш ніж двох десятиліть наклали свій відбиток на становище краю, наслідки якого простежуються й нині. Водночас слід відзначити, що історія краю зазначеного періоду досі залишається малодослідженою. Певні зрушення у вирішенні даної проблеми зроблено лише протягом двох останніх десятиліть, і то, здебільшого, силами місцевих істориків.

Звичайно, становище українських земель у складі Румунії привертало увагу радянських дослідників ще з 40-х рр. ХХ ст., коли Північна Буковина та Бессарабія увійшли до складу Радянського Союзу. Проте для більшості праць радянської доби характерне однобоке висвітлення проблеми, з традиційним засудженням політики Румунії як держави, яка визискувала і пригноблювала українців та інші народи. У свою чергу, приєднання краю до Української РСР подавалося виключно як позитивне явище, що сприяло національному, економічному й культурному відродженню українців¹.

Лише після здобуття Україною незалежності історики отримали можливість об'єктивно висвітлювати та досліджувати невідомі раніше сторінки з історії південно-західного регіону нашої держави, а тотальне засудження політики Румунії щодо цих земель

змінлося спробою окреслити як позитивні здобутки того часу, так і негативні явища, які мали місце в політиці влади по відношенню до українського населення краю. Значний вклад у дослідження проблеми внесли такі сучасні дослідники, як І. Буркут, С. Гакман, С. Осачук, І. Піддубний, В. Фісанов та ін. Вивченню невідомих аспектів історії Буковини довоєнного періоду також присвячено ряд дисертаційних праць, в яких здійснено стислий аналіз історіографії питання². Однак ця проблема потребує подальшого студіювання.

Більшість сучасних дослідників відзначають, що входження українських земель до складу Румунії стало наслідком політики держав Антанти, які намагалися забезпечити Європу від нових воєнних потрясінь після першої світової війни. Як справедливо вказує В. Фісанов, «одним з важливих моментів, який прискорив визнання союзниками прав Румунії на Бессарабію та всю Буковину, був розгром у 1920 р. білого руху на півдні Росії й необхідність у зв'язку з цим створення санітарного кордону проти більшовиків»³. Щодо власне Румунії, то тут, переконаний автор, мало місце намагання забезпечити своє майбутнє існування не тільки перед більшовицькою загрозою, а й перед можливістю постання незалежної України саме на засадах внутрішньої уніфікації й румунізації інших етнічних груп, зокрема українців⁴. Підтвердження цієї тези наводить М. Держалюк, який пише, що політика Антанти щодо української державності, інтересів української нації розвивалася і формувалася з огляду на національно-геополітичні інтереси та прагнення її союзників, зокрема Польщі, Чехії та Румунії, а з представниками українського руху в контакти вступали лише з метою використання їхніх збройних сил і ресурсів для протистояння Німеччині чи для повалення більшовизму в Росії⁵.

У свою чергу, приєднання Бессарабії до Румунії Радянським Союзом та Українською РСР так і не було визнано. Як зазначає С. Гакман, радянські дипломати апелювали до того, «що Бессарабія до Першої світової війни була частиною Російської імперії, яка ніколи не перебувала в стані війни з Румунією і тому не могла бути об'єктом винагороди, а також тим, що, оскільки Радянська Росія не була запрошена до участі в Паризькій мирній конференції, вона не визнавала приєднання цієї території до сусідньої держави»⁶.

Дослідники наголошують, що Сен-Жерменська угода 1919 р., на основі якої Буковину було включено до складу Румунії, містила застереження про те, що національні меншини повинні мати таке ж право, як і румуни, на використання своєї мови, здобуття освіти, віросповідання та ін⁷. Варто зауважити, що румунська делегація тривалий час не хотіла підписувати мирну угоду саме через наявність положення про національні меншини, а її підписання відбулося лише після зміни керівництва румунської делегації. Водночас більшість фахівців засвідчують, що положення про національні меншини румунською владою ігнорувалося, а дискримінація представників інших національностей, зокрема українців, стала повсякденною нормою в діяльності владних структур Румунського королівства.

Чисельність українського населення на території Румунії у передвоєнний час є предметом дискусій серед науковців. Більшість вітчизняних істориків із застереженням ставляться до результатів румунського перепису населення 1930 р. Так, Г. Кожоляно вважає, що влада свідомо вдалася до фальсифікації результатів перепису. Національність визначалася за конфесійною приналежністю. Завдяки цьому усіх православних записували як румун, а представників інших конфесій – до різних етнічних груп. Тому значна кількість православних українців було зараховано до титульної нації. Такі маніпуляції, наголошує автор, дали підстави говорити, що румуни складають на Буковині 31,5 %, а українці – 49,4 % населення краю, насправді ж українське населення складало трохи більше 60 %, румуни – близько 10 %, а 30 % – представники інших етносів⁸.

За словами П. Рихли, для обґрунтування власної політики влада взяла на озброєння так звану «теорію рутенізації» румунського історика І. Ністора, згідно з якою тільки румуни є автохтонами в Буковині, а українці іммігрували сюди значно пізніше й денационалізували автохтонне населення такою мірою, що воно цілковито втратило свою румунську сутність, у тому числі й мову. При цьому українці в Буковині як єдина національна спільність не визнавалися, а їх намагалися розділити на гуцулів та русинів⁹. Загалом, підсумував І. Буркут, «історичні факти переконливо свідчать, що українське населення Буковини і Бессарабії протягом майже 22 років (1918–1940 рр.) зазнавало постійного

асиміляційного тиску з боку Бухареста і відчувало на собі негативні наслідки румунізаторської політики, яка спрямовувалась на реалізацію ідеї Великої Румунії». Водночас він зазначає, що подібна політика не проводилася винятково щодо українців, а була характерною стосовно всіх представників нерумунської національності¹⁰. Подібної точки зору дотримується канадський історик українського походження О. Субтельний, який писав, що «своєю нетерпимістю до національних меншостей Румунія перевершувала навіть Польщу»¹¹.

Дослідники звертають увагу на особливо жорстку політику румунської влади в галузі освіти. Як засвідчила Л. Медвідь, «якщо в 1914 р. на Буковині діяло 218 українських початкових шкіл, 2 українські та 2 змішані гімназії, то до 1940 р. тут не залишилося жодного українського навчального закладу. Незважаючи на те, що з 20-х років у Румунії було введено обов'язкову 7-річну школу, число неписьменних у Бессарабії сягало 48%, у Північній Буковині 80 %, а в цілому по Румунії – 34,4 %»¹².

Автори навчального посібника «Історія України та її державності» відзначають, що «на українців румунська влада дивилася як на громадян румунського походження, які забули свою рідну мову. Навіть українські назви місцевостей було замінено румунськими, щоб таким чином зовсім заперечити український характер краю, а Буковину перетворити в звичайну румунську провінцію»¹³. М. Сеньків також пише про зміну українських прізвищ на румунський кшталт, підтримуючи думку більшості вітчизняних вчених про те, що окупаційна влада ставила собі за мету якнайшвидше інтегрувати до складу Румунії українські етнічні землі Північної Буковини, Марморощини та Бессарабії, а українське населення цих земель позбавити національної індивідуальності¹⁴.

Разом з тим, вчені наголошують, що українське культурне життя в Румунії в міжвоєнний період не припинялося, а на Буковині продовжували діяти українські культурні, музичні та студентські товариства, театри, виходили твори українських літераторів, українською мовою друкувалися газети тощо. У цьому контексті варто погодитися з думкою І. Піддубного про те, що в умовах постійної румунізації українське театральне та музичне життя сприяло збереженню самобутності українців, а українська

періодика відіграла роль не лише джерела інформації, але й мала просвітницьке та об'єднавче значення, даючи змогу українцям краю усвідомлювати свою належність до єдиного українського народу¹⁵. Однак слід наголосити, що, попри певні ознаки демократичності життя в Румунській державі, українські осередки та друковані видання представників інших етносів, перебували під постійним наглядом влади та піддавалися жорсткій цензурі.

Історики мають власну думку і щодо політики влади у відношенні до церкви. Зокрема, М. Михайлуца наводить дані Циркуляру єпископа Діонісія від 1938 р., в якому наголошувалося на проведенні богослужінь, усіх записів і написів на церквах румунською мовою, проведенні державною мовою диспутів, проповідей тощо. При цьому від духовенства вимагали не підтримувати розмови на вулицях слов'янською мовою, щоб уникнути судових санкцій. Отже, підсумовує автор, румунське володарювання українськими землями було негативним з огляду на людське право релігійного волевиявлення та відправлення православного культу¹⁶.

С. Попик звертає увагу на активну діяльність українських політичних партій у Румунії. За його словами, важливу роль у формуванні політичної та національної свідомості українського населення Буковини відіграла національно-демократична течія, а найбільш авторитетною серед українців була Українська національна партія. Проте автор вірно вказує на те, що постійні намагання націонал-демократів офіційно співпрацювати з румунською владою не тільки не сприяли розв'язанню проблем, а й завдали значної шкоди іміджу демократичних політиків¹⁷.

Саме зростаючою дискримінаційною політикою влади й намаганням румунізувати місцеве населення історики М. Сеньків та І. Думинець пояснюють посилення на Буковині в 30-х рр. ХХ ст. українського націоналістичного руху, який охоплює молодь, у першу чергу через спортивне товариство «Мазепа» та студентське товариство «Залізник», а також знаходить підтримку серед селян¹⁸. На підтвердження цієї тези А. Жуковський та О. Субтельний наводять дані про те, що в 1937 р. відбулися два судові процеси над українськими націоналістами, яких звинувачували в революційній діяльності та невизнанні румунської влади над українськими землями¹⁹.

Переслідуючи прояви українського національного життя на Буковині та Бессарабії, румунська влада також сприяла поширенню комуністичних настроїв серед невдоволеного населення. Історики свідчать, що комуністи й радянські агенти активно проводили пропагандистську роботу й ще перед вступом Червоної армії на територію краю почали активно готуватися до переобрання влади, внаслідок чого мали місце розправи з політичними опонентами й сутички з румунськими військовими²⁰.

Проте опір дискримінаційній політиці румунської влади українці виявляли й мирними методами. Зокрема, дослідники вказують, що через тиск і свавілля військових українське населення часто бойкотувало вибори до парламенту. На підтвердження цих слів наводиться приклад виборчої кампанії 1937 р., в якій 86 % українського населення Буковини не брали участі як через бойкот, так і через позбавлення права голосу²¹. Подібні факти мали місце й під час інших виборчих кампаній.

Переслідування українських патріотів тривало й після проголошення в 1938 р. у Румунії королівської диктатури та розпуску всіх політичних партій. Проте українці і в таких умовах намагалися добитися поступок від уряду. За словами М. Головка, нестерпна політична атмосфера змусила представників українських громадських і релігійних інституцій Буковини й Бессарабії в лютому 1939 р. звернутися до урядових структур з меморандумом, в якому містилася вимога рівних прав для українців у всіх галузях суспільного життя, відміни порядку, відповідно до якого будь-яка громадська акція (конференція, з'їзд, семінар, духовний концерт тощо) вимагала спеціальної санкції Міністерства внутрішніх справ²². У цьому контексті висвітлюється також створення лідерами колишньої Української національної партії Української національної громади в Румунії, представники якої весною 1940 р. уклали угоду з королівським урядом, спрямовану на захист прав українців у галузі культури й освіти, зокрема викладання українською мовою в початкових школах, ліцеї, університеті, проведення українською мовою богослужіння тощо²³.

У свою чергу українські історики діаспори у фундаментальному дослідженні «Буковина. Її минуле і сучасне» небезпідставно вказували, що ці поступки сталися лише після приєднання Галичини і Волині до Української РСР та усвідомлення Румунією

подібної загрози щодо Буковини й Бессарабії. Крім того, вони так і не були реалізовані, бо більшість українців ставилися пасивно і з недовірою до нової політики румунів, очікуючи кардинального розв'язання українського питання шляхом об'єднання всіх земель в єдиній державі. При цьому влада Румунії в 1939–1940 рр., провівши мобілізацію громадян призовного віку до армії та збільшивши податки, ще більше ускладнила становище українців²⁴.

Слід також зазначити, що румунська влада чинила опір будь-якому виявленню настроїв населення на офіційному рівні. Так, цілком справедливою є поширена ще в радянській історіографії теза про рішучі заходи уряду проти спроби провести на Буковині плебісцит з метою визначення думки місцевого населення щодо того, у складі якої держави вони хотіли б проживати²⁵.

Разом з тим, С. Гакман небезпідставно наголошує на певній відмінності в ставленні Радянського Союзу до Бессарабії та Буковини. Так, вже з другої половини 1938 р. радянське Міністерство закордонних справ у досить різкій формі попереджало румунських дипломатів про те, що «більше не в змозі сприймати ноти та інші румунські документи, де йдеться про Бессарабію як румунську територію», а публікації в радянській пресі щодо Румунії ставали дедалі погрозливішими²⁶. Водночас ставлення до Буковини було дещо іншим. За свідченням істориків, більшість українців з Північної Буковини, які нелегально перейшли кордон з Радянською Україною після вересня 1939 р., рятуючись від румунського переслідування або мобілізації до лав румунської армії, опинилися в радянських таборах. При цьому навіть вимога передачі Північної Буковини Українській РСР у ноті уряду СРСР від 26 червня 1940 р. обґрунтовувалася не необхідністю об'єднання українських земель і захисту прав українського населення, а як «засіб відшкодування тих величезних збитків, які були заподіяні Радянському Союзові і населенню Бессарабії 22-річним пануванням у Бессарабії»²⁷. Тож після таких дій щодо українців і офіційної політики у відношенні до краю радянський уряд теж не був зацікавлений у плебісциті в Буковині, не маючи впевненості у його результатах. Тому СРСР намагався вирішити питання приєднання Буковини шляхом домовленостей з нацистською Німеччиною.

Помітну увагу у вітчизняній історіографії приділено економічному становищу українських земель у складі Румунії

напередодні Другої світової війни. Ряд науковців вказують на те, що тиск на українців чинився й економічним шляхом. Так, румунська влада заохочувала переселення колоністів-румунів до Буковини, надаючи їм земельні наділи, нестачу яких гостро відчувало місцеве сільське (переважно українське) населення. Певні привілеї мали румуни і в промисловому виробництві та створенні приватних підприємств.

Водночас, як відзначають дослідники, економічна криза 1937–1939 рр. завдала відчутного удару промисловому виробництву й торгівлі, призвела до скорочення кількості робітників та погіршення їх соціального становища. Разом з тим фахівці справедливо доводять, що «порівняно з іншими румунськими провінціями Буковина була в кращому стані завдяки її географічному становищу та постійному пересуванню іноземців»²⁸, що загалом сприяло торговельним відносинам. Позитивні зрушення пов'язують, зокрема, з активним проникненням до Румунії німецького капіталу наприкінці 30-х рр., позиції якого ще більше зросли після укладення 23 березня 1939 р. румунсько-німецького економічного договору, згідно з яким Румунія перетворювалася на постачальника сільськогосподарської продукції та нафти²⁹.

Загалом, підсумовуючи висновки істориків щодо становища українських земель у складі Румунії напередодні їх приєднання до Радянського Союзу, можна погодитися з думкою А. Піддубного про те, що урядова політика міжвоєнних років була спрямована на уніфікацію усіх сфер державного життя, в якому не було місця для забезпечення інтересів національних меншин. У цей період було зроблено кілька спроб ліквідувати історичні провінції в складі Румунії, що остаточно було оформлено на офіційному рівні лише після встановлення тоталітарного режиму в 1938 р. Завдяки цьому вдалося не лише створити видимість єдиної держави, а й зробити черговий крок на шляху інтеграції Буковини до складу Румунії³⁰. Водночас, більшість істориків справедливо зауважують, що подібна політика румунської влади викликала чергове загострення громадянського протистояння та посилювала опір українців асиміляційній політиці влади.

Отже, українська історіографія, аналізуючи становище українських земель у складі Румунії, переважно наголошує на тому, що політика румунської влади стосовно української національної

меншини була дискримінаційною, а становище українців було ще важчим, ніж у Чехословаччині, II Речі Посполитій та Радянській Україні. Разом з тим історики вказують на активність українського населення у суспільно-політичному та громадському житті Румунії, відстоюванні власних інтересів, збереженні і примноженні традицій та культурної спадщини, що сприяло зростанню національної свідомості й посилювало в українцях Буковини та Бессарабії усвідомлення необхідності об'єднання українських земель у складі єдиної Української держави.

1. Див.: Боротьба трудящих Буковини за соціальне й національне визволення і возз'єднання з Українською РСР: Док. і матеріали. 1917–1941. – Чернівці, 1958; Международная поддержка борьбы трудящихся Бессарабии за воссоединение с Советской Родиной (1918–1940). Сб. док. и мат. – Кишинев, 1970; Советская Буковина: Справочник-путеводитель / В.Л. Лопатюк (ред.кол.). – Ужгород, 1971 та ін.
2. *Піддубник І.А.* Суспільно-політичне та культурне життя українців Буковини міжвоєнного періоду (1918–1940 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича – Чернівці, 1996; *Фостій І.П.* Північна Буковина і Хотинщина в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький національний ун-т ім. Ю. Федьковича – Чернівці, 2005. та ін.
3. *Фісанов В.П.* Проблема майбутнього Буковини у міжнародних відносинах періоду Першої світової війни // Буковинське народне віче. – Чернівці, 1990. – С. 40–41.
4. *Його ж.* На перехрестях думок і дій: українці Буковини у пошуках європейської автентичності // Буковина 1918–1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи) / Упор. та ред. С. Д. Осачука; Резюме нім. та англ. мов. – Чернівці, 2005. – С. 11.
5. *Держалюк М.С.* Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр. – К., 1998. – С. 217.
6. *Гакман С.М.* Бессарабія та Буковина в системі міжнародних відносин у міжвоєнний період: Конспект лекцій. – Чернівці, 2005. – С. 43.
7. Буковина. Історичний нарис. – Чернівці, 1998. – С. 225.
8. *Кожолянко Г.* Населення Буковини у XIX–40-х рр. XX ст. // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23–24 вересня 1939 р. – Львів, 2001. – С. 48.
9. *Рихло П.* Міжгегнічні та міжкультурні відносини у Буковині 1918–1940 рр. // Буковина 1918–1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи) / Упор. та ред. С.Д. Осачука. – Чернівці, 2005. – С. 124.
10. *Буржук І.* Буковина у планах Великої Румунії // Буковина 1918–1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи) / Упор. та ред. С.Д. Осачука. – Чернівці, 2005. – С. 32.
11. *Субтельний О.* Україна. Історія. – К., 1991. – С. 387.

12. *Медвідь Л.А.* Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: Навч. посіб. – К., 2003. – С. 295.
13. *Дециньський Л. Є., Гаврилів І.О., Зінкевич Р.Д., Денісов Я.Я., Тарабан В.М., Шеломцев-Терський С.В.* Історія України та її державності: Навч. посібник. Видання 3-є, перероблене і доповнене – Львів, 2005. – С. 260.
14. *Сеньків М.В.* З історії соборності українських земель. 1917–1945 рр. – Дрогобич, 1999. – С. 42.
15. *Піддубник І.А.* Вказ. пр. – С. 16.
16. *Михайлуца М.* Національно-релігійне питання у Південній Бессарабії напередодні Другої світової війни // Друга світова війна і доля народів України: Тези доповідей всеукраїнської наукової конференції. – К., 2005. – С. 70–71.
17. Політична історія України. XX століття: У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. – Т. 5: Українці за межами УРСР (1918–1940) / Керівник тому В.П. Трошинський. – К., 2003. – С. 593.
18. *Сеньків М.В., Думинець І.О.* З історії боротьби за соборність українських земель. 1917–1945 рр. – Дрогобич, 1995. – С. 46–47.
19. *Жуковський А., Субтельний О.* Нариси історії України. – Львів, 1993. – С. 111.
20. *Жуковський А.* Історія Буковини. – Чернівці, 1993. – Ч. 2. – С. 154–175.
21. *Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й., Глубиш М.І.* Вхідження Галичини, Північної Буковини та Закарпаття до складу України (1939–1945 рр.). – Дрогобич, 1995. – С. 26.
22. *Головка М.Л.* Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939–1945 рр.: Монографія. – К., 2004. – С. 193.
23. Буковина: історичний нарис ... – С. 242.
24. Буковина. Її минуле і сучасне / Під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. – Париж-Філадельфія-Детройт, 1956. – С. 362–363.
25. Неспроможність буржуазних і буржуазно-націоналістичних фальсифікацій історії Радянської Буковини / Романець О.С., Михайлина П.В., Григоришин С.І. та ін. – К., 1987. – С. 139.
26. *Гакман С.М.* Радянсько-румунські взаємини і проблема формування системи колективної європейської безпеки // Питання історії нового та новітнього часу: Збірник наукових статей. – Чернівці, 1999. – Вип. 6. – С. 82.
27. *Гакман С.М.* Проблема територіальної приналежності Бессарабії і Буковини на початковому етапі Другої світової війни в історических трудах XX ст. // Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». – Чернівці, 2007. – Вип. 4. – С. 89.
28. Буковина: історичний нарис ... – С. 233.
29. *Піддубний І.А.* Промисловість Буковини та її зарубіжні зв'язки у 20-30-ті рр. XX ст. // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2003. – Т. 6. – С. 260.
30. *Його ж.* Адміністративне управління Буковини у міжвоєнний період (1918–1940 рр.) // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 1999. – Т. 3. – С. 303.

Myshchak Ivan.

**STATUS OF NORTHERN BUKOVYNA AND BESSARABIA FORMED
A PART OF ROMANIA BEFORE THE ADMISSION TO THE
UKRAINIAN SSR: HISTORIOGRAPHY**

The state of research by the domestic historians the problem of Ukrainian territories formed a part of Romania is analyzed in the article. It is defined that the most of the scientists characterize the policy of Romanian authority, among the states the part of which Ukrainian territories have ever formed, as the most discriminative with regard to Ukrainian national minority.